

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ПОЛІПШЕННЯ ЇХ РЕСУРСОЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ

ГУТОРОВА І.В., аспірантка, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

У статті висвітлено динаміку забезпеченості сільськогосподарських підприємств ресурсами (земельними, трудовими, матеріально-технічними), на основі групувань встановлено залежність конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств від рівня їх ресурсозабезпеченості.

In article it is shown dynamics of maintenance of the agricultural enterprises by resources (ground, labour, material), it is established interrelation of a level competitiveness of the agricultural enterprises with a level of maintenance by their resources.

Постановка проблеми. Виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється на основі органічної єдності таких факторів, як земля, трудові та матеріальні ресурси. Недостатня забезпеченість підприємства хоча б одним з вказаних ресурсів ускладнює процес його виробничої діяльності, ставить під сумнів досягнення конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції та підприємства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань забезпеченості сільськогосподарських підприємств ресурсами та ефективності їх використання присвячена чимала кількість наукових праць економістів-аграрників, серед яких імена таких вчених, як В.Г. Андрійчук [1], Ю.В. Василенко [2], І.І. Лукінов [3], В.В. Россоха [4], В.М. Трегобчук [5], О.В. Ульянченко [6], В.Й. Шиян [7], та ін. Однак взаємозв'язок конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств з рівнем їх ресурсозабезпеченості вивчений, на нашу думку, недостатньо, а тому потребує подальшого дослідження й опрацювання.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є встановлення залежності між рівнем забезпеченості сільськогосподарських підприємств ресурсами, вираженими через показники фондооснащеності виробництва, фондоозброєності праці, трудозабезпеченості, та їх конкурентоспроможністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування аграрного сектора економіки України та створення сільськогосподарських підприємств ринкового типу негативно позначилось на показниках їх розвитку, особливо на рівні забезпеченості ресурсами. Так, упродовж 2000-2008 р. площа сільськогосподарських угідь в розрахунку на одне господарство зменшилась на 23,3%, у тому числі площа ріллі – на 11,7%; чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, скоротилась майже втричі (у тому числі в галузі рослинництва – в 2,1 рази, в галузі тваринництва – в 4,2 рази); середньорічна вартість основних виробничих фондів зменшилась на 19,3% (табл. 1). Показник трудозабезпеченості виробництва знизився в 2,2 рази.

Таблиця 1.

Забезпеченість сільськогосподарських підприємств Харківської області основними виробничими ресурсами, 2000-2008 рр.

Показники	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2008р. у % до 2000р.
В розрахунку на одне підприємство:						
Площа с.-г. угідь, тис. га	3014	3141	3284	2462	2313	76,7
в т.ч.: рілля	2487	2793	2986	2289	2197	88,3
Чисельність працівників, зайнятих у с.-г. виробництві, осіб	171	124	119	71	61	35,7
в т. ч.: у рослинництві	87	70	69	44	41	47,1
у тваринництві	84	54	50	27	20	23,8
Вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	8097,8	6756,3	7835,3	5641,9	6537,2	80,7
Фондооснащеність виробництва, тис. грн.	268,6	215,1	238,6	229,2	282,6	105,2
Фондоозброєність праці, тис. грн.	47,4	54,5	65,8	79,5	107,2	В 2,3 рази
Трудозабезпеченість, чол. на 100 га с.-г. угідь	5,7	3,9	3,6	2,9	2,6	45,6
Землезабезпеченість, га на 1 середньорічного	17,6	25,4	27,7	34,8	38,2	В 2,2 рази

працівника						
------------	--	--	--	--	--	--

Джерело: Статистичний збірник „Сільське господарство України. 2008 р.”, с. 357; Форма № 50-сг. – Основні показники виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області за 2000-2008рр., с.8.

Критичної межі досяг рівень забезпеченості сільськогосподарського виробництва найбільш активною частиною основних засобів – сільськогосподарською технікою. За 2000-2008 рр. кількість тракторів, використовуваних у сільськогосподарських підприємствах області, скоротилась з 17185 до 9852 шт. (або на 42,7%), зернозбиральних комбайнів – з 2909 до 2012 шт. (або на 30,8%), кукурудозбиральних комбайнів – у 2,3 рази, кормозбиральних комбайнів – у 2,4 рази. На 42,0% та 32,0% відповідно зменшилась кількість бурякозбиральних машин та сівалок. При цьому переважна більшість з них відпрацювали свій термін експлуатації, фізично повністю зношені та морально застарілі.

Зменшення кількості технічних засобів спричинило зниження фондо- та енергозабезпеченості аграрних формувань. Так., за 2000-2008 рр. рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств Харківської області зернозбиральними комбайнами знизився на 40,0%, показник енергозабезпеченості скоротився на 35,1%.

Разом з тим, нарощування основних виробничих фондів у вартісному виразі на 100 га сільськогосподарських угідь та одного середньорічного працівника забезпечує ріст продуктивності праці, доходності господарств, зниження собівартості одиниці продукції [8].

Для підтвердження цієї точки зору нами було проведено групування 64 підприємств Великобурлуцького, Вовчанського та Чугуївського районів Харківської області за рівнем фондооснащеності виробництва, фондоозброєності праці, співвідношенням між основними та оборотними фондами та трудозабезпеченістю. Результати досліджень наведені в табл. 2.- 4.

З табл. 2. видно, що найкращі показники конкурентоспроможності демонструють підприємства III групи, рівень фондооснащеності виробництва яких знаходиться в межах 201-400 тис. грн. Так, у даній групі підприємств вихід валової продукції в розрахунку на 100 га сільгоспугідь більший у порівнянні з першою групою на 33,9%, вихід прибутку в розрахунку на аналогічну площу збільшується з 0,3 до 43,7 тис. грн., на 1 середньорічного працівника – з 0,15 до 18,94 тис. грн. Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва з підвищенням фондооснащеності збільшується з 0,2% у першій групі до 18,6% у третій, у тому числі галузі рослинництва – з 5,9% у першій до 20,0% у третій, тваринництва – з -7,3% у першій до 12,7% у третій групі.

Таблиця 2.

Вплив фондооснащеності виробництва на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств Великобурлуцького, Вовчанського та Чугуївського районів Харківської області, 2008 р.

Показники	Групи підприємств за вартістю основних виробничих фондів на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.				IV група у % до I
	I	II	III	IV	
	до 100	101-200	201-400	>400	
Кількість підприємств	16	23	20	5	-
Вартість основних виробничих фондів на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	58,7	153,7	304,6	633,7	У 10,8 рази
Одержано валової продукції в порівнянних цінах 2005 р.:					
- на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	148,7	177,7	199,1	190,0	127,8
- на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	65,9	86,0	86,3	60,8	92,3
- на 1 грн. основних виробничих фондів, грн.	2,53	1,16	0,65	0,30	11,8
- на 1 грн. виробничих витрат, грн.	0,79	0,81	0,84	0,93	117,7
Одержано прибутку:					
- на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	0,3	22,6	43,7	9,9	В 33,0 рази
- на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	0,15	10,95	18,94	3,18	В 21,2 рази
- на 100 грн. основних виробничих фондів, грн.	0,59	14,72	14,34	1,57	В 2,7 рази
Рівень рентабельності с.-г. виробництва, %					
в т.ч.: рослинництва	0,2	11,3	18,6	5,5	+5,3
тваринництва	5,9	13,7	20,0	9,5	+3,6
	-7,3	-4,0	12,7	-12,3	-5,0

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Харківській області

Водночас слід зазначити, що надзвичайно низький рівень придатності засобів виробництва не забезпечує стійкої тенденції до підвищення продуктивності праці в підприємствах. Порівнювання

показників другої і першої групи підприємств свідчить, що з підвищення фондооснащеності виробництва в 2,6 рази продуктивність праці зростає лише на 30,5%, наступне підвищення показника фондооснащеності вавічі (третя та друга групи) зумовлює зростання рівня продуктивності праці лише на 0,3%. Окрім фондооснащеності виробництва суттєвий вплив на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств справляє рівень фондоозброєності праці (табл. 3).

Таблиця 3.

Вплив фондоозброєності праці на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств Великобурулуцького, Вовчанського та Чугуївського районів Харківської області, 2008 р.

Показники	Групи підприємств за фондоозброєністю, тис. грн.				IV група у % до I
	I	II	III	IV	
	до 50	51-100	101-200	понад 200	
Кількість підприємств	21	20	9	14	-
Вартість основних виробничих фондів на 1 працівника, тис. грн.	31,1	76,1	153,2	288,0	В 9,3 рази
Одержано валової продукції в порівнянних цінах 2005 р.: - на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	166,7	199,0	143,4	154,4	92,6
- на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	57,3	86,4	84,3	137,3	В 2,4 рази
- на 1 грн. основних виробничих фондів, грн.	1,84	1,14	0,55	0,48	26,1
- на 1 грн. виробничих витрат, грн.	0,73	0,86	0,89	0,90	123,3
Одержано прибутку: - на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	13,4	20,6	20,0	28,2	В 2,1 рази
- на 1 середньорічного працівника, тис. грн.	4,62	8,96	11,78	25,05	В 5,4 рази
- на 100 грн. основних виробничих фондів, грн.	14,84	11,78	7,69	8,70	58,6
Рівень рентабельності с.-г. виробництва, %	6,0	9,0	15,0	17,6	+11,6
в т.ч.: рослинництва	11,2	11,9	15,8	16,7	+5,5
тваринництва	0,7	-6,6	-59,0	0,2	-0,5

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Харківській області

Так, з підвищенням вартості основних виробничих фондів у розрахунку на 1 середньорічного працівника від першої групи до останньої продуктивність праці збільшується в 2,4 рази, вихід валової продукції на 1 грн. виробничих витрат зростає на 23,3%, вихід прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь та одного працівника збільшується відповідно в 33,0 та 21,2 рази. Зростання забезпеченості працівників основними засобами сприяє підвищенню рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва з 6,0% у першій групі господарств до 17,6% у четвертій, або на 11,6 відсоткових пункти, в тому числі галузі рослинництва – з 11,2 до 16,7%, або на 5,5 відсоткових пункти.

У цілому ж наведений в табл. 3. аналітичний матеріал свідчить, що найвищих показників конкурентоспроможності досягають підприємства, в яких в розрахунку на 1 середньорічного працівника приходиться понад 200 тис. грн. основних виробничих фондів.

Як вже зазначалось, кінцеві результати діяльності сільськогосподарських підприємств багато в чому залежать від ступеня забезпеченості їх трудовими ресурсами. Трудові ресурси – основна продуктивна сила суспільства, найактивніша з економічної точки зору частина сільського населення, яка безпосередньо бере участь у сільськогосподарському виробництві.

Групування сільськогосподарських підприємств області за рівнем концентрації трудових ресурсів на одиницю земельної площі показало, що по мірі зростання чисельності працівників у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь від першої групи, в якій на відповідну площу приходиться до одного працівника, до останньої, де на 100 га припадає в середньому 4 працівника, відбувається збільшення обсягів виробництва валової продукції на 64,3%, прибутку – на 55,6%. Вихід валової продукції в розрахунку на 100 га сільгоспугідь підвищується на 64,1%, на 1 грн. основних виробничих фондів – на 30,9%, вихід прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь та 100 грн. основних виробничих фондів зростає відповідно на 55,1 та 23,0%, рівень рентабельності галузі рослинництва збільшується на 3,6 відсоткових пункти (табл. 4.). Разом з тим підприємства, які в меншій мірі забезпечені робочою силою (перша група), мають більш високі показники продуктивності праці. Так, у господарствах першої групи продуктивність праці у чотири рази вища порівняно з підприємствами четвертої групи.

Таким чином, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств неможливе без достатньої забезпеченості виробництва земельними, трудовими та матеріально-технічними ресурсами. Однак високої віддачі вказаних ресурсів неможливо досягти при нестачі посадкового матеріалу, добрив, запасних частин, кормів тощо, тобто оборотних засобів підприємства. А тому важливим питанням на сьогодні є не лише раціональне забезпечення основними виробничими фондами, земельними та трудовими ресурсами, а й оптимальність та своєчасність надходження оборотних засобів підприємства.

Таблиця 4.

Вплив трудозабезпеченості виробництва на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств Великобурулуцького, Вовчанського та Чутувського районів Харківської області, 2008 р.

Показники	Групи підприємств за чисельністю працівників в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, чол.				IV група у % до I
	I	II	III	IV	
	до 1	1-2	2-3	>3	
Кількість підприємств	12	18	20	14	-
Кількість працівників в розрахунку на 100 га с.-г. угідь, чол.	0,6	1,7	2,4	4,0	В 6,7 рази
Одержано валової продукції в порівнянних цінах 2005 р.:					
- на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	134,9	155,7	179,1	221,4	164,1
- на 1 працівника, тис. грн.	231,8	92,4	73,5	56,0	24,2
- на 1 грн. основних виробничих фондів, грн.	0,97	0,84	0,87	1,27	130,9
- на 1 грн. виробничих витрат, грн.	0,92	0,81	0,85	0,74	80,4
Одержано прибутку:					
- на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	27,4	14,6	6,6	42,5	155,1
- на 1 працівника, тис. грн.	47,07	8,65	2,71	10,76	22,9
- на 100 грн. основних виробничих фондів, грн.	19,77	7,89	3,21	24,32	123,0
Рівень рентабельності с.-г. виробництва, %	21,4	7,8	3,0	15,6	-5,8
в т.ч.:					
рослинництва	21,5	7,9	6,6	25,1	+3,6
тваринництва	15,4	-37,7	-11,3	11,8	-3,6
Одержано в середньому на 1 підприємство, тис. грн.:					
- валової продукції	3226	3625	5399	5300	164,3
- прибутку	655	339	199	1019	155,6

Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики у Харківській області

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що на сьогоднішній день сільськогосподарським підприємствам Харківської області слід вирішувати надзвичайно складну проблему – розвиток конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва в умовах обмеженого ресурсного забезпечення. Водночас рівень забезпеченості сільськогосподарських підприємств земельними, трудовими та матеріально-технічними ресурсами справляє значний вплив на рівень їх конкурентоспроможності. Відсутність хоча б одного з вказаних елементів практично унеможливає процес виробництва сільськогосподарської продукції та значно погіршує кінцеві результати діяльності підприємства.

Література.

1. Андрійчук В.Г. Эффективность использования производственного потенциала в сельском хозяйстве / В.Г. Андрійчук. – М.: Экономика, 1983. – 207с.
2. Василенко Ю.В. Производственный потенциал сельскохозяйственных предприятий / Ю.В. Василенко. – М.Агропромиздат, 1999. – 186с.
3. Лукинов И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. Лукинов, А. Онищенко, Б.Пасхавер // Вопросы экономики. – 1988. – №3. – с.12-21.
4. Россоха В.В. Теоретико-методичні засади розвитку і оцінювання виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства / В.В. Россоха. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 92с.
5. Трегобчук В.М. Формування і вдосконалення ресурсного потенціалу національного АПК в умовах ринкової економіки / В.М. Трегобчук / Економіка АПК. – 1996. – №1. – с.54-58.
6. Ульянченко О.В. Формування та використання ресурсного потенціалу в аграрній сфері / О.В. Ульянченко / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х.: ХНАУ, 2006. – 357с.
7. Шиян В.Й. Производственный потенциал сельскохозяйственных предприятий и пути улучшения его использования / В.Й. Шиян. – Х., 2000. – 20с.

8. Реструктуризація матеріально-технічної бази агропромислового комплексу / За ред. В.Г. Більського. – К.: Інститут аграрної економіки, 1997. – 296с.

Науковий керівник - О.В. Ульяновко, д. е. н., професор